

Юлдашев Абдухаким Абдукаримович,
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
3-курс танияч докторанти
E-mail: abduxakim@bk.ru

ЁҒ-МОЙ КОРХОНАЛАРИНИНГ РЕСУРСЛАР ТАЪМИНОТИНИ БОШҚАРИШНИНГ ИННОВАЦИОН ЙЎЛЛАРИ

INNOVATIVE WAYS TO MANAGE THE SUPPLY OF OIL COMPANIES

ИННОВАЦИОННЫЕ СПОСОБЫ УПРАВЛЕНИЯ СНАБЖЕНИЕМ
НЕФТЯНЫХ КОМПАНИЙ

Аннотация. Мақолада ишлаб чиқариш ресурсларини бошқаришнинг инновацион йўллари, фьючерс шартномалари орқали ишлаб чиқариш захираларини шакллантириш, ишлаб чиқариш қувватларидан самарали фойдаланиш, таъминот занжирини бошқариш юзасидан фикрлар келтирилди.

Калит сўзи: ресурслар захираси, фьючерс шартномалари, ресурс таъминотини бошқариш, пахта-тўқимачилик кластерлари, кооперациялар.

Abstract. The article provides ideas on innovative ways of managing production resources, the formation of production reserves through futures contracts, efficient use of production capacity, supply chain management.

Keywords: resource reserves, futures contracts, resource supply management, cotton-textile clusters, cooperatives.

Аннотация. В статье представлены идеи инновационных способов управления производственными ресурсами, формирования резервов производства за счет фьючерсных контрактов, эффективного использования производственных мощностей, управления цепочками поставок.

Ключевые слова: ресурсный резерв, фьючерсные контракты, управление поставками ресурсов, хлопково-текстильные кластеры, кооперативы.

Ёғ-мой корхоналари мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашдаги муҳим тармоқлардан бири ҳисобланади. Ёғ-мой корхоналари нафақат ёғ-мой маҳсулотларини ишлаб чиқаради, балки бошқа тармоқлар билан ҳам узвий боғлиқ. Хусусан, гўшт ишлаб чиқарувчи ва паррандачилик корхоналарини озуқа-ем билан, қандолат ишлаб чиқарувчиларга саломат ёғи, парфюмерия ишлаб чиқарувчи корхоналарни хом ашё билан таъминлайди. Ёғ-мой корхоналарини ривожлантириш орқали юқорида келтирилган тармоқларни ривожлантиришга ўз хиссасини қўшади.

Республика ёғ-мой тармоғини ривожлантириш, аҳоли эҳтиёжини янада тўлароқ қондириш мақсадида ишлаб чиқариш ҳажмларини ошириш ва тайёр маҳсулотлар ассортиментларини кўпайтириш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Хусусан, соғлом рақобат муҳитини ривожлантириш ва кенг турдаги ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқарилишини кенгайтириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, мазкур тармоқдаги мавжуд тизимли муаммоларга барҳам бериш бозорни сифатли, хавфсиз, арзон озиқ-овқат маҳсулотлари билан тўлдириш ва бутун мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг энг муҳим шарти ҳисобланади.

Шу билан бирга, хом ашё базасининг чекланганлиги, жумладан муқобил ёғ олинган экинлардан етарлича фойдаланмаслик ёғ-мой корхоналарининг мавжуд ишлаб чиқариш қувватларини тўлиқ ишга солишни таъминлаш ва бозорнинг сифатли ёғ-мой маҳсулотларига бўлган талабини қаноатлантириш имконини бермайди.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида «таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини изчил ривожлантириш, мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини янада мустаҳкамлаш, экологик тоза маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтириш, аграр секторнинг экспорт салоҳиятини сезиларли даражада ошириш» [1] вазифаси белгиланган.

Ёғ-мой корхоналарини ишлаб чиқариш қувватларидан самарали фойдаланиш учун энг аввало ишлаб чиқариш ресурслари билан таъминлаш зарур. Хом ашё базасининг чегараланганлиги оқибатида ёғ-мой корхоналари ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш даражаси 50 фоиздан ошмайди, бу ёғ-мой корхоналари фаолиятининг самарадорлиги ва рақобатбардошлигини пасайишига олиб келмоқда. [2]

Республикаимизда 2015–2019 йилларда 6397215 тонна пахта чигити, 199372 тонна кунгабоқар дони ва 30107 тонна соя дони етиштирилганлигини кўришимиз мумкин. 2015–2019 йилларда пахта чигити кунгабоқар донига нисбатан 32 мартта, соя донига нисбатан эса 212 мартта кўп етиштирилган. 2019 йилда 908700,3 тонна пахта чигити, 41398 тонна кунгабоқар дони ва 10858 тонна соя дони етиштирилган (1-жадвал).

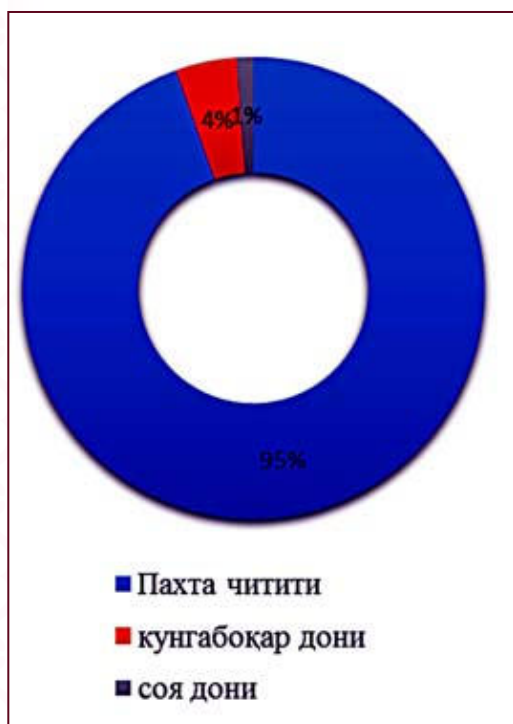
1 - ж а д в а л

Ўзбекистон Республикасида 2015–2019 йилларда етиштирилган айрим турдаги мойли ўсимликлар тўғрисида маълумот (тонна) [5]

Номи	2015 й.	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.
Пахта читити	1 524 223,4	1 450 139,0	1 326 698,0	1 187 455,1	908 700,3
Дон учун кунгабоқар	50132	53839	27331	26672	41398
Соя дони	1480	232	6138	11399	10858
Жами	1575835	1504210	1360167	1225526	960956

Маълумот асосида: Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 31 майдаги «Чигит етказиб бериш механизмини ҳамда ўсимлик ёғи ва ёғ-мой маҳсулотлари сотишни тартибга солиш тўғрисида»ги ПҚ-360-сонли қарорига мувофиқ пахта чигити «Ўзпахтасаноат» АЖнинг худудий пахта тозалаш заводларидан тўғридан-тўғри шартномалар ва тартибга солинадиган нархлар бўйича ёғ-мой корхоналари томонидан сотиб олинар эди. Лекин, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020–2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ-5853-сон фармонида «Ўзпахтасаноат» АЖни тугатишили ва Ўзбекистон фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгашининг 2020 йил ҳосилидан бошлаб *пахта хомашёсини етиштиришда давлат буюртмасини*

1-расм. 2019 йилда Республикада етиштирилган айрим турдаги мойли ўсимликлар тўғрисида маълумот [5]

бечор қилиш белгиланди. Мазкур фармонга кўра пахта-тўқимачилик кластерлари ташкил этилмаган ҳудудларда пахта тозалаш корхоналари негизида фермер хўжаликларининг ихтиёрий кооперациялари ташкил этилади.

1-расмдан шуни кўришимиз мумкинки, 2019 йилда айрим турдаги мойли ўсимликлар (пахта чигити, кунгабоқар дони ва соя дони)ларнинг 95 фоизини пахта чигити ташкил қилган.

Ёғ-мой корхоналари мойли ўсимликларни етиштирувчи фермер хўжаликлари билан маҳсулот уч томонлама шартнома тузилиб, бўнак пули (аванс) сифатида умумий сумманинг 60 фоизини олдиндан тўлаб берган. Об-ҳавонинг нокулай келганлиги ва бошқа форс-мжор ҳолларда фермер томонидан шартнома шартлари бажарилмаган ҳамда корхона томонидан белгиланган хом ашё захираси шакллантирилмаганлиги натижасида корхонанинг қайта ишлаш қувватидан тўлиқ фойдалана олмаслиги ҳамда унинг ишлаб чиқариш самарадорлигини тушиб кетишига олиб келади.

Бугунги кунга келиб кўпгина ривожланган мамлакатларнинг қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналари хом ашё етиштирувчилар билан фьючерс шартномалари орқали алоқа ўрнатишмоқда.

АҚШнинг Чикаго товар биржасида (CME Group) ҳар йили ўртача 1000 триллион АҚШ долларли 2 млрд битимлар тузилади. АҚШ нинг ялпи ички маҳсулоти эса 20,0 трлн АҚШ долларини ташкил этади ва бу фьючерслар бозорининг кўламини яққол кўрсатиб берувчи кўрсаткич ҳисобланади[7].

Янги Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш шароитида ёғ-мой корхоналарини янада ривожлантиришнинг зарур босқичларидан бири фьючерс шартномалари ҳисобланади. Фьючерс шартномалари мойли ўсимликлар нархларининг кескин ўзгаришига мойил бўлган бозорлари учун алоҳида аҳамиятга эга. Фьючерс шартномалари орқали хавфларни муваффақиятли бошқариш ва иқтисодиётга кўпроқ бўш маблағларни жалб қилиш, бозордаги нархлар мувозанатини таъминлаш мумкин. Яна бир муҳим жиҳат фьючерслар шартномаларини бажарилишини биржа кафолатлайди. Натижада, ёғ-мой корхоналари ўз фаолиятини тўғри режалаштириш ва янги маҳсулот турларини ишлаб чиқаришга кўпроқ маблағ сарфлаш орқали иқтисодиётга ижобий таъсир кўрсатади.

Фьючерс шартномалари бир қатор афзалликларга эга.

Биринчидан, нархлар ўзгаришини ҳежарлаш, яъни суғурталаш бўлиб, бу айниқса фермерлар учун қулай молиявий восита ҳисобланади. Иккинчидан, тадбиркорлар учун кўшимча даромад бўлиб, унда тадбиркор ҳам паст, ҳам юқори нархларда даромад олишлари мумкин. Бу орқали ўз навбатида нархларнинг барқарорлашувига эришилади.

Натижада, ушбу бозор механизми туфайли корхоналар ўз фаолиятини самарали ва аниқ режалаштиришлари, ишлаб чиқаришни кенгайтиришлари ва янги иш ўринларини яратишлари мумкин.

Ёғ-мой корхоналарининг хом ашё захирасини кўпайтиришга қуйидаги ишлар амалга оширилади:

Ўзбекистон фермер, деҳқон ва томорқа ер эгалари кенгаши, пахта кластерлари, пахта кооперациялари (кейинги ўринда мойли ўсимликларни етиштирувчилар) билан «Ўзёғмойсаноат» акциядорлик компанияси биргаликда мойли ўсимликларни харид қилиш бўйича фьючерс шартномасининг намунавий лойиҳасини ишлаб чиқиш ва уни тасдиқлаш. Мойли ўсимликларни етиштирувчилар билан ёғ-мой корхоналари ўртасида мойли ўсимликларни харид қилиш бўйича фьючерс шартномаларини тузиш;

Бизнинг фикримизча, тадқиқот хулосаларига кўра, ёғ-мой корхоналар ва мойли ўсимликларни етиштирувчилар билан тузиладиган фьючерс шартномаларига қуйидаги бандларни киритиш лозим:

- ▶ мойли ўсимликларни етиштирувчилардан фьючерс шартномаси асосида мойли ўсимликларни харид қилувчи ёғ-мой корхоналари маҳсулот қийматининг 60 фоизгача миқдорда (агротехник тадбирлар муддатидан келиб чиқиб) бўнак маблағлари ажратиш орқали ўсимликларни етиштирувчилар томонидан ҳосилдорликни ошириш ва маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини кўпайтириш мақсадида биринчи ўринда минерал ўғитларга, ўсимликларни кимёвий ҳимоя қилиш воситаларига, ёқилғи-мойлаш материалларига ҳамда механизация хизматлари учун тўловларни амалга оширишга йўналтирилади;
- ▶ ёғ-мой корхоналари томонидан фьючерс шартномаси асосида харид қилинган бошокли, мойли ўсимликларни якуний ҳисоб-китоблар шартномада кўрсатилган муддатларда, лекин мойли ўсимликларни етказиб берилган санадан бошлаб, 60 кундан ошмаган муддатда амалга ошириш;
- ▶ фьючерс шартномаси асосида харид қилинадиган мойли ўсимликлар ёғ-мой корхоналари томонидан ташиб олинадиган ёки ташиш билан боғлиқ транспорт харажатларини қоплаб бериш;
- ▶ «Ўзгросуғурта» акциядорлик жамияти томонидан фермер хўжаликларининг фьючерс шартномаси асосида етиштириладиган мойли ўсимликлар ҳосилини суғурта қилиш учун шартномаларни расмийлаштириш;
- ▶ мойли ўсимликларни етиштирувчилар ёғ-мой корхоналари билан биргаликда жорий йилда фьючерс шартномаси асосида харид қилинадиган мойли ўсимликларни қабул қилиш ва сақлаш учун захира майдонларини ажратиш дислокациясини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш;
- ▶ «Ўзёғмойсаноат» акциядорлик компанияси томонидан ёғ-мой корхоналарида харид қилинадиган мойли ўсимликларни ўлчаш, нави ва сифатини аниқлаш бўйича шартнома асосида лаборатория таҳлилларини ўтказишга амалий ёрдам кўрсатиш;
- ▶ фьючерс шартномасида томонларнинг келишувига биноан ўзгарувчан нархлар жаҳон котиировкалари даражасидан келиб чиққан ҳолда қўлланилиши мумкин.

Республикаimizда мазкур бозор механизмидан фойдаланиш ёғ-мой корхоналарининг ресурс захирасини шакллантиришга, ёғ-мой маҳсулотларининг нархларни янада барқарорлаштириш, корхоналар самарадорлигини оширишига, ишлаб чиқариш қувватларидан максимал даражада фойдаланиш, янги иш ўринларини яратиш, озиқ-овқат хавфсизлигини ва миллий иқтисодиётнинг янада ривожланишига туртки беради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947 сонли Фармонида 1-илова. www.lex.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 16 январдаги «Ёғ-мой тармоғини янада ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар ва соҳани бошқаришда бозор механизмларини жорий этиш тўғрисида»ги ПҚ4118-сонли қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 31 майдаги «Чигит етказиб бериш механизмининг ҳамда ўсимлик ёғи ва ёғ-мой маҳсулотлари сотишни тартибга солиш тўғрисида»ги ПҚ-360-сонли қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ–5853-сон фармони.
5. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари.
6. <http://www.uz.uz/oz/documents/ye-moy-tarmo-ini-yanada-rivozhlantirish-b-yicha-shimcha-chor-16-01-2019>
7. <http://uzex.uz/uz/news/2019/10/17/international-expert-held-a-seminar-on-futures/1355>

Янгибоев С.Ж.,
ТДИУ, мустақил тадқиқотчиси
e-mail:s.yangiboyev83@mail.ru

ИНСОН РЕСУРСЛАРИНИ БОШҚАРИШ ТИЗИМИДА РЕКРУТМЕНТНИНГ АҲАМИЯТИ

ЗНАЧЕНИЕ НАБОРА В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛЬНЫМИ РЕСУРСАМИ

THE IMPORTANCE OF RECRUITMENT IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT SYSTEM

Аннотация. Мақолада инсон ресурсларини бошқаришда рекрутмент фаолиятининг аҳамияти ҳамда унинг ташкилий тузилмаси ва ишлаш механизми буйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар берилган.

Таянч иборалар: стратегия, лавозим, HR-соҳаси мутахассислари, рекрутмент, самарадорлик, ходимлар, кадрлар бўлими, хулқ-атвор, номзод.

Аннотация. В статье разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации о важности рекрутмента в управлении человеческими ресурсами, его организационной структуре и механизме.

Ключевые слова: стратегия, оборудование, специалисты по HR, рекрутмент, эффективность, персонал, отдел кадров, поведение, кандидат.

Abstract. The article developed scientifically based proposals and recommendations on the importance of recruitment in human resource management, its organizational structure and mechanism.

Key words: strategy, equipment, HR specialists, recruitment, efficiency, personnel, HR department, behavior, candidate.

Бугунги жадал глобаллашаётган замонда кадрларнинг нотўғри танланиши корхоналар (фирмалар) учун кўп йўқотишларга сабаб бўлади. Корхона (фирма) раҳбари ёки бевосита кадрлар (персонал) билан ишловчи мутахассиснинг кадрларни танлашда эътиборга олиши муҳим бўлган жихат – инсоннинг аввал нима қилганини эмас, балки энди нима қила олиши мумкинлигини била олишдир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузасида таъкидлаганидек, «...лавозимларга самарали ишни таъминлайдиган, муносиб кадрларни танлаш бўйича олдимизда муҳим вазифа турибди». Шу маънода,